

13. 12. 2011

Veďte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Hardship dološka (nejen) podle nového občanského zákoníku

Zásada *pacta sunt servanda* (smlouvy se mají dodržovat) je bezpochyby jednou ze základních zásad soukromého práva, není však zdaleka absolutní. Obvyklou výjimkou ze závaznosti smlouvy bývají situace, kdy se plnění smlouvy stane bez zavinění povinné smluvní strany nemožným, zejména v důsledku zásahu tzv. vyšší moci.

Co však v případě, kdy se plnění smlouvy sice nestane objektivně nemožným, avšak okolnosti, za nichž byla smlouva uzavřena, se změny natolik, že se povinnost dodržet smlouvu stane pro některou ze stran nepřiměřeně obtížnou či dokonce likvidační? Kam až sahá podnikatelské riziko při uzavírání zejména dlouhodobých obchodních smluv?

Na tyto otázky nedává stávající právní úprava jednoznačnou odpověď. S výjimkou limitované možnosti odvolat se na zásady poctivého obchodního styku české právo nedává účastníku, pro něhož se smluvní závazek stal neúnosným, žádný legální nástroj, jak svoji pozici – a potažmo celý smluvní vztah – stabilizovat. To zákonitě vede k řadě negativních důsledků.

Uvedenou situaci přitom lze předvídat a při uzavření smlouvy ošetřit ujednáním známým jako *hardship* dološka (ujednání pro případ podstatné změny okolností). Účelem *hardship* dološky je reagovat na změny v rovnováze smlouvy způsobené změnou okolností, a to konstruktivně – tak, aby dotčený smluvní vztah zůstal zachován.

Hardship dološka na základě dohody stran

V praxi lze *hardship* dološky najít v dlouhodobých smlouvách, zejména investičních, stavebních či distribučních. Správně naformulovaná *hardship* dološka by měla zajistit „přežití“ smluvního vztahu ve výjimečných situacích vyvolaných podstatnou změnou v ekonomickém, politickém nebo technologickém kontextu jejího plnění, a zároveň zabránit zbytečným sporům mezi účastníky.

Základním prvkem dološky je vymezení okolností zakládajících *hardship* (smluvní obtíže). Jedná se o výjimečnou situaci, kdy v důsledku určité události či změny okolností dojde k objektivně zřejmému[1] a zásadnímu vychýlení smluvní rovnováhy v neprospěch některé ze stran. Postižený účastník smlouvy je i nadále fakticky schopen svůj závazek splnit; s ohledem na změnu okolností je to však pro něj spojeno s podstatnými obtížemi. Aby byla z pohledu *hardship* dološky relevantní, musí změna okolností nastat po uzavření smlouvy, a to aniž by ji postižená strana mohla v době uzavření smlouvy předvídat[2] nebo odvrátit a aniž by za ni – ať už výslovně, nebo implicitně – převzala riziko.

Na první pohled se tedy *hardship* dološka svojí hypotézou významně blíží doložce vyšší moci; na rozdíl od zásahu vyšší moci však *hardship* nikdy neznamená absolutní nemožnost plnění, nýbrž jen jeho zvýšenou obtížnost v důsledku změny okolností.

Dalším rozdílem oproti doložce vyšší moci je, že zatímco zásah vyšší moci v některých případech

působí (přinejmenším částečný) zánik závazku, použití *hardship* doložky vede primárně ke změně smlouvy – přizpůsobení novým podmínkám. Nejobvyklejší dispozicí *hardship* doložky proto bývá povinnost smluvních stran zahájit jednání o úpravě původních smluvních podmínek, a to na základě oznámení postižené strany o okolnostech zakládajících *hardship*. V případě, že jednání nebudou úspěšná, je postižená strana oprávněna buď od smlouvy odstoupit[3], anebo se obrátit na třetí osobu (typicky rozhodce či mediátora), jíž je svěřena pravomoc ve věci rozhodnout – upravit smluvní podmínky tak, aby odpovídaly změně situaci.

Namísto zahájení jednání o modifikaci smlouvy může *hardship* doložka předpokládat též automatickou úpravu smluvních podmínek (např. cen); s ohledem na obtížnou předvídatelnost relevantních změn okolností je však takováto úprava méně obvyklá.

Aplikace *hardship* doložky musí respektovat ochranu dobré víry a poctivého obchodního styku; nemůže se jí proto dovolávat strana, která rozhodnou událost či změnu okolností zavinila či zapříčinila, která jejich existenci včas nenotifikovala, nebo která v relevantní době již byla v prodlení se splněním svého závazku.

Hardship ujednání dle nového občanského zákoníku

S účinností nového občanského zákoníku (dále jen „NOZ“) se *hardship* doložka má stát součástí každé smlouvy, s výjimkou tzv. smluv odvážných.[4] Příslušná ustanovení NOZ jsou výrazně inspirována čl. 6.2.1. až 6.2.3. Zásad mezinárodních obchodních smluv UNIDROIT (1994).

NOZ definuje *hardship* jako změnu okolností tak podstatnou, že založí v právech a povinnostech stran zvláště hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich. Uvedené znevýhodnění může spočívat buď v neúměrném zvýšení nákladů plnění, anebo v neúměrném snížení hodnoty předmětu plnění. NOZ tedy *hardship* vymezuje ryze ekonomicky a stranou nechává jeho jiné – podstatně méně obvyklé – podoby.

Strana dotčená změnou okolností má i nadále povinnost řádně a včas plnit své smluvní závazky. V případě podstatné změny okolností se však může vůči druhé straně domáhat obnovení jednání o smlouvě. Toto právo postižené strany je vázáno na její schopnost prokázat, že změna okolností nastala – nebo se jí stala známou – až po uzavření smlouvy a že nemohla být z její strany rozumně předpokládána ani ovlivněna. Požadavek na prokázání rozhodných skutečností musí postižená strana dle našeho názoru splnit již v rámci návrhu na obnovení jednání o smlouvě[5]; neodůvodněný návrh proto bude nahlížen tak, jako nebyl vůbec učiněn.

Právo domáhat se obnovení jednání o smlouvě musí postižená strana uplatnit v přiměřené lhůtě poté, co se dozvěděla o relevantní změně okolností; NOZ v této souvislosti stanoví vyvrátitelnou právní domněnku, že přiměřenou lhůtou jsou 2 měsíce. Uplyne-li tato lhůta marně, postižená strana může i dále iniciovat nová jednání, její právo domáhat se změny smlouvy však již nebude prosaditelné soudně.

Bezodkladné dovolání se události působící *hardship* má význam též z důvodu, že nově přizpůsobené smluvní podmínky – ať už na základě obnovených jednání stran, nebo stanovené soudem či rozhodcem – mohou platit jen do budoucna, nikoliv ve vztahu k povinnostem, které již byly, nebo dle smlouvy měly být, splněny. Bude proto v zájmu postižené strany, aby jednala promptně.

Jestliže obnovená jednání nepovedou ani po uplynutí přiměřené doby k dohodě stran, může kterákoli z nich podat u příslušného soudu žalobu na změnu anebo zrušení dotčeného závazku ze smlouvy; svojí povahou půjde o žalobu na nahrazení projevu vůle obdobnou jako v případě nesplněného závazku ze smlouvy o smlouvě budoucí. Soud však nebude návrhy stran vázán, jeho úkolem bude

rozhodnout tak, aby byla obnovena rovnováha práv a povinností stran.

Právě tento aspekt posuzovaného ustanovení NOZ považujeme za ne zcela vhodný. Smyslem *hardship* ujednání má být efektivní obnovení rovnováhy destabilizovaného smluvního vztahu; to předpokládá především rychlý a účinný zásah, který soustava obecných soudů dle našeho názoru není s to zajistit. Odhlédneme-li od nepřiměřené délky trvání soudního řízení, způsobené mimo jiné jeho víceinstančností, naráží svěřeni uvedeného úkolu obecným soudům zejména na skutečnost, že otázka rovnováhy smlouvy je více otázkou obchodní než právní. Očekávání, že soudy budou schopny (a ochotny) obchodně posoudit argumenty stran a kvalifikovaně rozhodnout o novém nastavení rovnováhy, je podle našeho názoru příliš ambiciózní cíl. V praxi to zřejmě povede k tomu, že soudy budou v takovýchto sporech zakládat svá rozhodnutí na znaleckých posudcích, což obnáší zvýšení nákladů řízení i prodloužení délky řízení. Navíc, důkazní břemeno tížící stranu, jež by se případně domáhala úpravy smluvních vztahů a nikoli jen zrušení smlouvy, bude v mnoha případech takřka neúnosné. Podstatně účinnější by v této souvislosti mohly být alternativní formy řešení sporů, zejména za účasti osob s praktickými zkušenostmi v příslušném odvětví.

Nová ustanovení NOZ o změně okolností a jejích dopadech na plnění závazků ze smluv zcela jistě představují zaplnění významné mezery v současné úpravě závazkových právních vztahů. S ohledem na shora uvedené skutečnosti však hrozí, že tento nový institut nenaplní očekávání, jež jsou s jeho zařazením do NOZ spojena. Více než v případě jiných aspektů obchodních vztahů lze proto doporučit smluvní modifikaci uvedených ustanovení a svěřeni pravomoci rozhodnout o nových smluvních podmínkách rozhodci nebo rozhodčímu senátu, jehož součástí budou též osoby z řad profesionálů v příslušném odvětví, nejen právníků.

Mgr. Anna Szabová,
advokátní koncipient

JUDr. Michaela Šerá,
advokát

Revoluční 3
110 00 Praha 1

Tel.: +420 227 629 700

Fax: +420 221 803 384

e-mail: info@hajekzrzavecky.cz

[1] Nemůže jít o pouhý subjektivní pocit účastníka smlouvy o její nevýhodnosti.

[2] Z důvodu předvídatelnosti bude pod režim hardship doložky jen stěží podřaditelná např. inflace, u níž se předpokládá, že strany příslušná rizika ošetří jinak.

[3] Za tímto účelem bývá nepřistoupení na jednání o změně smlouvy často výslovně označeno za podstatné porušení smlouvy.

[4] Odvážnou smlouvou je smlouva zahrnující ujednání stran o tom, že prospěch, anebo neprospěch alespoň jedné z nich závisí na nejisté události.

[5] Ledaže by rozhodné skutečnosti byly natolik obecně známé, že by je nebylo třeba uvádět.

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Byznys a paragrafy, díl 32.: Konkurenční doložka](#)
- [Skryté ujednání v realitní smlouvě - zbytečná hra na schovávanou](#)
- [Odpovědnost člena voleného orgánu dle § 159 OZ a vymezení škody způsobené právnícké osobě](#)
- [Vnosy do společného jmění manželů a jejich valorizace v aktuální judikatuře Nejvyššího soudu a Ústavního soudu](#)
- [Právo na přístup ke kamerovým záznamům: střet GDPR, informačního zákona a praxe veřejných institucí](#)
- [Postoupení pohledávky na výživné jako novinka právní úpravy účinné od 1. 1. 2026](#)
- [Jak zahájit provoz mezinárodní letecké linky do České republiky \(EU\): právní požadavky pro aerolinky ze třetích zemí](#)
- [Mimořádné vydržení a vývoj judikatury Nejvyššího soudu](#)
- [Preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy za porušení osobnostních práv pohledem Ústavního soudu](#)
- [Odštěpný závod zahraniční společnosti optikou NIS2: Jak správně určit velikost podniku?](#)
- [Zápis ochranné známky bez komplikací. Klíčem k úspěchu je kvalitní předběžná rešerše](#)